

תשובה בעניין נשיאת כפיים

שאלה מקיבוץ חנתון: מה צריכה להיות התייחסות התנועה לעליית כהנים לדוכן בבית הכנסת? האם זה חיובי בזמננו? ומה מקום נשים ממשפחות כהונה ולויה בכך?

תשובה:

א) כידוע, המקור של מצוות נשיאת כפיים הוא בספר במדבר, פרשת נשא (ו': כ"ב-כ"ז):

וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם. יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחנך, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם.

חז"ל הבינו את זה כמצווה החלה על הכהנים, כלומר שהם מצווים לברך את העם, ושכל כהן שאינו מברך עובר על כמה מצוות עשה: "ואמר ר' יהושע בן לוי כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה: כה תברכו, אמור להם, ושמו את שמי" (סוטה ל"ח ע"ב).

וכך פסק הרמב"ם:

כל כהן שאינו עולה לדוכן אף על פי שביטל מצוות עשה אחת הרי זה כעובר על שלש עשה שנאמר "כה תברכו את בני ישראל אמור להם ושמו את שמי". וכל כהן שאינו מברך אינו מתברך וכל כהן המברך מתברך שנאמר "ואברכה מברכיד" (משנה תורה, הל' נשיאת כפים, ט"ו: י"ב).

חז"ל אף הדגישו את חשיבות העניין ואמרו:

אמר ר' יהושע בן לוי: מנין שהקב"ה מתאוה לברכת כהנים? שנאמר "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם". ואמר רבי יהושע בן לוי: כל כהן שמברך מתברך ושאינו מברך אין מתברך שנאמר "ואברכה מברכיד" (בראשית י"ב: ג') (סוטה ל"ח ע"ב).

מהתוספות אנו רואים שכהן חייב לברך את העם לפחות פעם ביום: "משמע מכאן דכיוון דעלה לדוכן פעם אחת ביום שוב אינו עובר בעשה ד'אמור להם' (במדבר ו') כל היום דהא קאמר אי בעי לא מברך" (ראש השנה כ"ח ע"ב ד"ה הכא אי בעי מברך).

על אף שבתורה לא הוזכר מקום הטקס, היה מובן שהמקום העיקרי הוא המשכן או המקדש. למשל, בתחילת מזמור כ"ד: ג' יש תיאור של העלייה לרגל למקדש: "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו". וכתוב שם (ח'): "ישא ברכה מאת יהוה".

לפי משנה תמיד ז': ב' ברכת כהנים היתה חלק מעבודת הכהנים בבית המקדש אחרי הקרבת הקרבן. עם זאת, המקדש לא היה המקום הבלעדי לברכה, אלא כהנים בירכו את העם גם בבתי כנסת בשינויים קלים אפילו בזמן שבית המקדש היה קיים. לפי משנה תמיד ה': א' ברכת כהנים היתה חלק של התפילה שהתפללו הכהנים בבית המקדש לפני העבודה. במשנה סוטה ז': ו' (ובמקומות אחרים) יש תיאור של נשיאת כפיים:

ברכת כהנים כיצד? במדינה אומרים אותה שלש ברכות, ובמקדש ברכה אחת. במקדש אומר את השם ככתבו, ובמדינה בכנויו. במנידה כהנים נושאים את ידיהן כנגד כתפיהן, ובמקדש על גבי ראשיהן, חוץ מכהן גדול שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ. רבי יהודה אומר: אף כהן גדול מגביה את ידיו למעלה מן הציץ, שנאמר: "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם" (ויקרא ט': כ"ב).

ההבדל הזה בין להזכיר את השם המפורש או לא להזכירו נלמד מפירוש של שמות כ': כ': "בכל מקום אשר אזכיר את שמי". ר' יונתן סבר שהיה לומר את השם המפורש "בכל מקום" אבל ר' יאשיה פירש שזה מקרא מסורס. בכל מקום שאני נגלה עליך שם תהא מזכיר את שמי. והיכן אני נגלה עליך? בבית הבחירה. אף אתה לא תהא מזכיר את שמי אלא בבית הבחירה (ספרי במדבר ל"ט; סוטה ל"ח ע"א).

אף על פי שהיה הבדל בין הברכה במקדש ובבית הכנסת, אמירת הברכה בבית הכנסת היתה נפוצה וחשובה. לפי תוספתא כתובות ג': א', ירושלמי כתובות ב': ז' (כ"ו ע"ד) ובבלי כתובות כ"ה ע"א, עלייה לדוכן לנשיאת כפיים היתה נחשבת לחזקה לכהונה במקומות שהיה בית דין שהקפיד על ייחוסין.

ב) המשמעות של הברכה בעיני העם תמיד היתה רבה. ממצאים ארכיאולוגיים מוכיחים שבזמן בית ראשון כתבו את הברכה על גלילי כסף ולבשו אותם, כמעט כמו שמאוחר יותר השתמשו בתפילין (גבריאל ברקאי, כתף הינום: מטמון אל פני חומות ירושלים, ירושלים, תשמ"ו, עמ' 34-37).

המושגים הכלולים בברכה הם מהיפים והחשובים ביותר, שהקב"ה יאיר את פניו אל עמו, ושהוא יברך אותם בשלום. חז"ל פירשו את הברכה כך:

יברך ה', בברכה המפורשת בתורה וכן הוא אומר "ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה וגו' ברוך טנאך ומשארתיך ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך".

יברך ה' בנכסים וישמרך בנכסים. ר' נתן אומר **יברךך** בנכסים וישמרך בגוף. ר' יצחק אומר וישמרך מיצר הרע וכן הוא אומר "כי ה' יהיה בכסלך ושמר רגליך מלכד" (משלי ג': כ"ו). דבר אחר וישמרך שלא ישלטו אחרים אליך (ספרי במדבר נשא פיסקה מ').

יאר ה' פניו אליך, יתן לך מאור פנים. ר' נתן אומר זה מאור השכינה שנאמר, "קומי אורי כי בא אורך כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים" (ישעיה ס': א'-ב') "אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה" (תהלים ס"ז: ב') ואומר "אל ה' ויאר לנו" (שם קי"ח: כ"ז). דבר אחר **יאר** זה מאור תורה שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו': כ"ג).

ויחונך, יחונך במשאלותיך וכן הוא אומר "וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם" (שמות ל"ג: י"ט). דבר אחר יתן חנך בעיני הבריות. [...]. דבר אחר **ויחונך** בדעת ובבינה ובהשכל ובמוסר ובחכמה דבר אחר **ויחונך** יחנך בתלמוד תורה (ספרי במדבר, פיסקא מ"א).

וישם לך שלום, בכניסתך שלום וביציאתך שלום, שלום עם כל אדם. ר' חנניה סגן הכהנים אומר: וישם לך שלום בביתך. ר' נתן אומר: זה שלום מלכות בית דוד שנאמר "למרבה המשרה ולשלום אין קץ" (ישעיה ט': ו'). דבר אחר זה שלום תורה שנאמר "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תהלים כ"ט: י"א) גדול השלום.... (שם, פיסקא מ"ב).

היום נשיאת כפיים נהוגה בחו"ל רק בחגים, אבל הדבר תמוה כי לפי ההלכה המצווה הזאת חלה בכל מקום ובכל יום. הרמב"ם פסק בספר המצוות (מצוות עשה כ"ו): "המצווה כ"ו היא שנצטוו הכהנים לברך את ישראל בכל יום".

ובעל ספר החינוך כותב (ספר החינוך, מצוה שע"ח = מהד' שעוועל שס"ז, עמ' תס"ז):

שנצטוו הכהנים שיברכו ישראל בכל יום, שנאמר "כה תברכו את בני ישראל אמור להם". משרשי המצווה שחפץ השם בטובו הגדול לברך עמו על ידי המשרתים החונים תמיד בית ה'....

ונוהגת מצווה זו בכל מקום ובכל זמן בכהנים, כי עליהם מצווה זו לברך את ישראל. ובשחרית ובמוסף ובנעילה חייבין לברכם, אבל במנחה של כל יום אין

שם נשיאות כפיים מפני שבמנחה כבר סעדו כל אדם ויש שם חשש יין ושיכור
אסור בנשיאות כפיים....

הנימוקים שהפוסקים מנמקים על אי-קיום המצווה בכל יום בכל מקום כגון
שכהנים אינם נוהרים בטהרה, או אינם טובלין, או חשש מנגיעה בנידה, ביטול
תורה וביטול מלאכה, אינם משכנעים. (ראה זימר, תנ"ה-תנ"ז וגם התשובה של
הרב שאר ישוב כהן, "ברכת כהנים בזמן הזה בחיפה ובצפון הארץ", תחומין ב',
תשמ"א, עמ' 345 ואילך לדיון מקיף בנושא). במאמר מקיף מצביע פרופ' זימר על
ההיבט הארץ-ישראלי שהוא חשוב במיוחד בענין זה:

... ניתן לשער שקיום נשיאת כפים בכל אתר ואתר מצביע על המתח שבין גלות
וגאולה בתולדות עמנו. נדמה, שנשיאת כפים של הכהנים בכל יום נהגה בארץ
ישראל לאורך כל הדרך. ארץ ישראל משקפת את המסורת העתיקה של המשך
העבודה בכהנים, אשר היה שריד לעבודת המקדש בבניינו... דא עקא, הצמצום
משקף את חומרת הגלות, שהטילה עליהם מצב רוח קשה וחוסר השמחה
אפילו בעבודת ה'... ההתחדשות הדתית בהקמת מדינת ישראל ניסתה שוב
"לשבור" כוח השפעה גלותית זו ולהחזיר את העטרה ליושנה... ("מועדי
נשיאת כפיים", סיני, כרך המאה, תשמ"ז, עמ' תסט-תע. ראה גם: David
Novak, "The Priestly Blessing", in *Law and Theology in Judaism*, Second Series,
(New York, 1976, 148ff.

ג) האם יש סיבה היום לא לקיים את המצווה הזאת? באופן כללי, גישתי היא שאין
לבטל מצווה אלא במקרים קשים כגון סתירה בין ההלכה לבין המוסר.

במצוות נשיאת כפיים, ההפך הוא הנכון. המצווה הזאת מבטאת את האידיאלים
הגדולים של היהדות. היא מוסיפה משמעות גדולה לתפילת שים שלום הבאה מיד
אחריה. אין להשוות את ההרגשה וההשפעה של נשיאת כפיים על ידי כהנים
לאמירת הברכה על ידי שליח הציבור. נשיאת כפיים מדגישה את הרעיון של
הברכה וההקשר ההיסטורי בשיעור גדול לאין ערוך.

וידוע לכולנו שהמהפכה הגדולה שעברה היהדות בתקופת שיבת ציון ובזמן בית
שני, שינתה את האופי של המנהיגות היהודית ויצרה מצב שוויון בזה שכל איש
היה יכול להגיע למעמד של חכם, והחכמים ולא הכהנים היו המנהיגים, השופטים,
המורים וקובעי ההלכה ביהדות. בידי הכהנים נשארו הצד הטקסי של בית
המקדש, וכמה כיבודים קלים בבית הכנסת – כמעט כזכר היסטורי. ברכת כהנים
היא אחד מאלה, ואינה פוגעת באופי הדמוקרטי של היהדות, במיוחד משום

שהכהן אינו מברך את העם אלא משמש ככלי להעביר את ברכת ה' אל העם (ראה להלן). אסור לנו לנתק את עצמנו מהעבר, כדי שהיהודי ירגיש את עצמו חלק אינטגרלי של ההיסטוריה של עם ישראל מתקופת האבות עד היום.

ברכת כהנים עומדת כמזכרת היסטורית מן העבר, כזכרון לעבודת בית המקדש בצידה היפה ביותר. היא גם מוסיפה עניין ואסתטיקה לתפילה, שחייבת להיות לא רק חוויה שכלית אלא גם חוויה רגשית, הנוגעת ללב ולנשמה וגם מדגישה את החשיבות של שלום המתבטאת בתפילה "שים שלום".

לגבי השאלה של השתתפות נשים בנשיאת כפיים, במצווה זו העניין שונה מאוד מהשאלה של השתתפות נשים בתפילה ובמצוות אחרות. לא היו ביהדות נשים ששרתו כ"כוהניות", כנראה בכוונה. המצווה בתורה מדברת בפירוש באהרן ובניו: "וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל אהרן ואל בניו לאמר".

מכיוון שהטקס הוא כה סמלי וקשור לעבר ולזכרון ההיסטורי, דעתנו היא שמוטב להגבילו לאלו שהיו מבצעים אותו בימי המקדש, כלומר כהנים זכרים בלבד.

נכון שמצווה זאת מקנה "זכויות" לקבוצה מסוימת בתוך העם, הכהנים, ולזכרים בלבד, אבל מראש היה ברור ומובן שהכהן אינו המברך אלא רק הכלי שהקב"ה משתמש בו כדי להעביר את הברכה לעם:

"ואני אברכם", שלא יהיו ישראל אומרים ברכותינו תלויות בכהנים, תלמוד לומר "ואני אברכם". שלא יהיו הכהנים אומרים אנו נברך את ישראל, תלמוד לומר "ואני אברכם" אני אברך את עמי ישראל... (ספרי במדבר, פיסקא מ"ג).

הזכויות האלה הן מזכרת מן העבר, ואין להן משמעות לגבי המעמד הממשי של כל יהודי ויהודי.

כדי לקיים את המצווה הזאת בצורה הטובה ביותר, חייבים ללמד את הכהנים את הדרך הנכונה בה מברכים את העם ולקיימה בצורה מדוקדקת ויפה ביותר. ולבסוף, יש לציין שהברכה שהכהן מברך לפני נשיאת הכפיים מסתיימת במלים "לברך את עמו ישראל באהבה". ספק אם "באהבה" מתייחס לכהן, כלומר שתהיה לו הרגשת אהבה כלפי עם ישראל בזמן הברכה, או כוונתה שה' מברך את עמו באהבה, או שניהם יחד. המילה "באהבה" מופיעה גם בסוף ברכת "אהבה רבה" לפני קריאת שמע. אהבת עם ישראל להקב"ה מוצאת תגובה באהבה של הקב"ה

לעמו. ברכת נשיאת כפיים מבטאת את האהבה הזאת בצורה הבולטת ביותר. יש לקיים את מצוות ברכת כהנים בהיקפה המלא, כלומר כל יום, בשחרית, וכן בתפילת מוסף בשבת ובחגים, על ידי כהנים גברים כמו שהיה נהוג במשכן ובמקדש ולאחר מכן בבתי כנסת.

הרב ראובן המר

בהסכמת: הרב דוד גולינקין, הרב חיים פרל

מתנגד: הרב טוביה פרידמן

הערה: תשובה זאת מופיעה כאן על פי הנוסח המתוקן שהופיע בספרו של דוד גולינקין, מעמד האשה בהלכה: שאלות ותשובות, מכון שכטר ללימודי היהדות, ירושלים, תשס"א, עמ' 83-107.